

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ НЕПРАВОСУДНОГО ВИРОКУ СУДУ

CRIMINAL PROCESSUAL ASPECTS OF THE NOTION OF UNJUST VERDICT

Н. П. Сиза

Syza N.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правосуддя,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

У сучасних умовах посиленої уваги суспільства до якості судової діяльності особливої актуальності набуває питання оцінки правосудності судових рішень і зокрема вироків, як судових актів, що дають юридичну підставу стверджувати про винуватість чи невинуватість особи у вчиненні злочину.

Визнання вироку неправосудним зумовляє юридичні наслідки, передбачені різними законодавчими актами. Так, у ч. 4 ст. 62 Конституції України проголошено, що у разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням; ст. 375 Кримінального кодексу України (далі – КК) встановлює кримінальну відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови; п. 7 ч. 2 ст. 65 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) визначає заборону допиту як свідків професійних суддів, народних засідателів та присяжних про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком випадків кримінального провадження щодо прийняття суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку чи ухвали.

Проте юридичне визначення змісту терміну «неправосудність вироку» у чинному законодавстві відсутнє, у зв'язку з чим виникає необхідність доктринального тлумачення поняття та ознак неправосудного вироку суду.

Щодо розуміння неправосудності судового рішення було висловлено наукові позиції відомих фахівців з кримінального та кримінального процесуального права в контексті розгляду предмета злочину, передбаченого ст. 375 КК [1–6].

Оскільки ж оцінка правосудності чи неправосудності вироку суду знаходиться у площині кримінального провадження, видається доцільним розглянути це питання у зв'язку з нормативно визначеними у кримінальному процесуальному законі положеннями та розробленими у теорії кримінального процесу категоріями.

У науці кримінального права висловлена думка, що неправосудним є незаконний та необґрунтований вирок [3, 19]. До цих ознак окремі вчені додають також невмотивованість і несправедливість [1, 40; 6, 514], а також розумність та своєчасність [4, 227].

З огляду на те, що кримінальний процесуальний закон вимагає, щоб судові рішення були законними, обґрунтованими і вмотивованими (ст. 370 КПК) та вказує на справедливість судового рішення (ч. 1 ст. 410 КПК), саме ці характеристики можна вважати ознаками правосудного судового рішення, а відповідні порушення вимог КПК розглядати як такі, що обумовлюють неправосудність вироку. Але, якщо зміст вимог законності, обґрунтованості і вмотивованості чітко сформульований у ст. 370 КПК, то розуміння справедливості судового рішення залишається оціночною категорією, яка потребує визначення з урахуванням нормативних та теоретичних

аспектів. Справедливе судове рішення має ґрунтуватися на законності та обґрунтованості й відповідати соціально-моральним засадам ставлення до особи та вчиненого нею кримінального правопорушення. Тож справедливим можна вважати судове рішення, ухвалене повноважним судом, на основі встановлення і врахування обставин, що мають значення для кримінального провадження, з додержанням принципу верховенства права, а також інших засад кримінального провадження, що містить вирішення правових питань із застосуванням норми права, необхідної у даному конкретному випадку для відновлення порушених суспільних відносин.

Неправосудність вироку також пов'язують із неправильним застосуванням норм кримінального закону, істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону та невідповідністю висновків суду фактичним обставинам справи [2, 57; 3, 208; 5, 44; 7, 147]. Окрім того, неправосудним слід вважати вирок, якщо є й інші підстави для його скасування чи зміни судами апеляційної чи касаційної інстанцій. Зокрема, у разі невідповідності призначеного судом покарання ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого чи неповноти судового розгляду (для перегляду в суді апеляційної інстанції) вирок може вважатися неправосудним через його несправедливість, незаконність або необґрунтованість.

При оцінці вироку як неправосудного пропонується враховувати вплив істотного порушення норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства на вирішення кримінальної справи по суті [6, 513]. Тут варто уточнити, що зазначені підстави для скасування або зміни вироку судом вищої інстанції можуть свідчити про його неправосудність, якщо допущені порушення норм вплинули на вирішення правових питань у вирокі (ст. 368 КПК). Відомими випадками визнання вироку чи ухвали у кримінальному провадженні неправосудними є: засудження невинного або

виправданя винного, безпідставне звільнення від покарання, призначення явно несправедливого (занадто суворого чи занадто м'якого) покарання, неправильна кваліфікація злочину, внаслідок чого призначено несправедливе покарання тощо [7, 147].

Дискусійним залишається питання про те, чи є обов'язковою умовою для притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ухвалення завідомо неправосудного вироку його скасування або зміна судом вищого рівня. Слід погодитись з думкою, що за наявності такого рішення вищестоячого суду у ньому «будуть зазначені причини скасування рішення, помилки судді, які він допустив при судовому розгляді, і відповідний документ буде аргументованим доказом як при вирішенні питання про надання дозволу на затримання судді, так і при розгляді кримінального провадження щодо притягнення судді до кримінальної відповідальності в суді або ж щодо звільнення його від кримінальної відповідальності» [4, 228].

Дійсно, за загальним правилом, законність чи незаконність, правосудність чи неправосудність вироку повинна визначатися судами апеляційної чи касаційної інстанцій у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законом. Винятком із цього загального правила можуть бути випадки, коли вирок суду не був оскаржений і тому не був об'єктом перегляду судом вищої інстанції. Разом з тим, не завжди рішення судів апеляційної чи касаційної інстанцій про залишення вироку без змін свідчить про його правосудність.

З метою забезпечення права на правосудний вирок та відновлення прав осіб, які були засуджені без належної доказової бази за тяжкі та особливо тяжкі злочини на підставі Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, запропоновано доповнити Розділ IX «Перехідні положення» Кримінально-процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року нормами, що

визначають спеціальні підстави та порядок перегляду таких обвинувальних вироків [8]. Фактично законопроектом пропонується правовий механізм для оцінки правосудності вироків та усунення наслідків порушень права на справедливий суд. Зазначені підстави для подання скарги, за умови їх встановлення судом, який здійснюватиме перегляд, будуть свідчити про незаконність, необґрунтованість або несправедливість вироку, а отже і про його неправосудність.

На основі викладеного і з урахуванням досліджених ознак можна визначити,

що неправосудним є вирок, що не відповідає вимогам законності, обґрунтованості та справедливості внаслідок істотного порушення норм кримінального процесуального права, неправильного застосування норм кримінального права, невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, неповноти судового розгляду або невідповідності призначеного судом покарання ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрушко П. П. Деякі проблемні питання кримінально-правової кваліфікації постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення в кримінальному провадженні (ст. 375 КК) / П. П. Андрушко // Вісник Верховного Суду України. – 2014. – № 8 (168). – С. 35–46.
2. Квасневська Н. Д. Кримінальна відповідальність судді за неправосуддя в Україні : монографія / Н. Д. Квасневська. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 189 с.
3. Кваша О. О. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови / О. О. Кваша // Правова держава. – 2006. – Вип. 17. – С. 200–208.
4. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права / М. А. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 2. – С. 223–234.
5. Тютюгін В. І. Постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови: окремі аспекти застосування ст. 375 Кримінального кодексу України / В. І. Тютюгін, О. В. Капліна, І. А. Тітко // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 2 (138). – С. 42–48.
6. Щасний А. В. Поняття та ознаки завідомо неправосудного вироку як предмета злочину, передбаченого ст. 375 Кримінального кодексу України / А. В. Щасний // Держава і право. – 2010. – № 47. – С. 509–515.
7. Маляренко В. Т. «Неправосудний вирок, рішення, ухвала або постанова» / В. Т. Маляренко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.] – К. : Українська енциклопедія, 1998 – 2004. – Т. 4 : Н–П. – 2002. – 720 с.
8. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо забезпечення окремим категоріям засуджених осіб права на правосудний вирок) : проект Закону України, р. н. 2033а від 5 червня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55494